

Sorbii din Germania — continuitate și discontinuitate în politica privind minoritățile naționale după 1945

EDMUND PECH

Sorbii* constituie o minoritate etnică care nu dispune de o țară mamă. Destinul lor este asemănător cu cel al bascilor, bretonilor sau al frizilor. Ca și aceste popoare, sorbii au știut să-și păstreze pînă în zilele noastre, în pofida diferitelor încercări de asimilare, specificul național, limba și cultura proprie.

Începuturile istoriei sorbilor datează din perioada migrației popoarelor, în cursul căreia triburi slave au luat locul triburilor germanice aflate în retragere, și s-au așezat în partea centrală și nordică a Germaniei.

Vizitînd în zilele noastre Lausitzul, de pildă, tăblițele, indicatoarele rutiere, inscripțiile bilingve — germane și sorbe — de pe clădirile publice ne arată existența acestei populații vorbitoare de limba sorbă. Între Spreewald la nord și zona muntoasă Lausitzer la sud, mai trăiesc circa 50.000-60.000 de vorbitori de limba sorbă. Ca descendenți ai vechilor coloniști slavi, sorbii formează singura comunitate etnică compactă din spațiul lingvistic german. Pe tot cursul istoriei sorbilor și-a pus amprenta, pînă în prezent, lupta pentru menținerea specificului național¹.

1. Politica sorbă înainte de 1945

Îndeosebi începînd din secolul al XIX-lea sorbii au fost supuși unei accentuate presiuni asimilatorii. Scopul politicii germane, mai ales în ultima treime a secolului al XIX-lea, l-a constituit deznaționalizarea poporului sorb și asimilarea lui de poporul german². Politica minoritară a fost impregnată din ce în ce mai mult de principii național-populiste și chiar rasiste. După 1871, mai ales în Prusia, dar și în Saxonia, s-a manifestat un accentuat curent antisorb. În școli și biserici folosirea limbii materne a fost supusă unei îngrădiri severe. Deseori s-a recurs la dislocarea preoților și a profesorilor de naționalitate sorbă din locurile lor de baștină. Perioada cea mai neagră a întregii politici germane privind minoritatea sorbă a fost marcată de cel de al Treilea Reich. După un început mai rezervat în, 1937-38 s-a ajuns la desființarea tuturor asociațiilor sorbe, mai tîrziu a urmat interzicerea folosirii limbii sorbe în locuri publice, iar apoi expulzarea profesorilor și a clericilor. Mulți au fost arestați și exterminați. În anul 1940 Himmler propunea în memoriul său **Reflecții despre tratarea popoarelor străine din Est**, ca sorbii din Lausitz să fie evacuați și, împreună cu celelalte popoare slave, să fie deportați în *Comandamentul General*³. Cu toate că, în urma unor dispoziții venite de la Berlin, această idee nu s-a materializat, fiind amînată pînă la sfîrșitul războiului, documentul rămîne o mărturie a radicalizării politicii discriminatorii duse împotriva sorbilor.³ Asemenea planuri au fost oprite, evident, doar de prăbușirea celui de al Treilea Reich.

Învățămîntul a avut un rol semnificativ în politica cu privire la populația sorbă. La sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX, în politica educațională de stat, școala a fost o instituție care servea la inițierea copiilor sorbi în limba germană, pentru ca pe urmă aceștia să fie educați în această limbă. În schimb, orice activitate educațională în limba lor maternă a fost redusă la minimumul necesar. Pe acea vreme, predomina concepția că sorbii se pot integra în societatea germană, respectiv pot beneficia de prosperitate economică doar dacă stăpînesc în orice situație limba germană. Strîns legată de această idee era credința că limba sorbă ar fi de rang inferior și, în cel mai bun caz, poate fi folosită doar ca o „limbă ajutătoare”.⁴

În consecință, copiii sorbi doar foarte rar și numai condiționat au avut posibilitatea de a-și folosi limba maternă în școlile elementare. Folosirea limbii sorbe în clasele de învățămînt nu servea la însușirea și consolidarea cunoștințelor de limbă, ci ținea mai degrabă de realitatea lingvistică din școală, în sensul în care îi ajuta pe profesori în comunicarea cu elevii. La sfîrșitul secolului al XIX-lea, majoritatea satelor din zona Lausitz erau locuite într-o proporție mai mare de 90% de sorbi.⁵ În numeroase localități majoritatea copiilor au fost școlarizați neavînd deloc, sau avînd doar cunoștințe minime de limbă germană. Acest lucru a avut ca rezultat, mai ales în școlile de la sate, necesitatea folosirii limbii sorbe ca mijloc de comunicare.⁶

Au existat totuși diferențe regionale semnificative în politica educațională între Lausitzul saxon și cel prusac. În regiunile prusace, folosirea limbii sorbe în școli a fost oprimată cu severitate.⁷

Semne clare de asimilare s-au arătat la începutul anilor '80 ai secolului al XIX-lea, mai ales în Lausitzul de Jos. Doar comitatul Cottbus mai constituia o regiune cu populație compactă de sorbi. Acolo era necesar în continuare să se predea cu ajutorul limbii sorbe. În unele școli, copiii au învățat să citească cât de cât și în limba sorbă.⁸

Situația era oarecum mai bună în Lausitzul de Sus, prusac, decât în Lausitzul de Jos. Dar și acolo au rămas doar puține școli în care se mai folosea limba sorbă. Instituțiile educaționale de stat pretindeau de la profesori să treacă imediat la folosirea limbii germane, în momentul în care cunoștințele de limba germană ale elevilor sorbi permitea acest lucru. În cazul în care au obținut succese corespunzătoare, pedagogii au primit premii pentru „germanizare”.⁹ Totuși, au existat mulți profesori și lideri comunitari care au promovat în limita posibilităților folosirea limbii sorbe în școli.

În Saxonia secolului XIX problema sorbilor a fost tratată cu o mai mare generozitate. Conform Legii școlilor populare din 1873 „*copiilor de naționalitate vendă li se va preda cititul atât în limba vendă cât și în limba germană*”¹⁰. S-a încercat totuși folosirea limbii germane în predare, de obicei în clasele superioare. Restrângerea numărului de profesori de naționalitate sorbă, precum și angajarea în exclusivitate a profesorilor de naționalitate germană în școlile secundare sînt fapte care dovedesc încă o dată că germanizarea a fost impusă consecvent. În perioada Republicii de la Weimar, sorbii din Saxonia au continuat liberalizarea sistemului de învățămînt. În temeiul articolului 113 al Constituției Republicii de la Weimar¹¹ existau reglementări legislative referitoare la folosirea limbii sorbe în școli.¹² Reglementările de la data respectivă prevedeau pentru saxonii, „*să se predea cititul în limba vendă și să se acorde posibilitatea exersării și folosirii limbii vende scrise, cât și învățarea cîntecelor populare de către copii în această limbă*”.¹³ Legea a constituit, printre altele, garanția folosirii limbii sorbe pe lângă cea germană în școlile din Lausitzul de Sus.¹⁴

După preluarea puterii de către național-socialiști în anul 1933 și îndeosebi după consolidarea lor la putere, situația sorbilor s-a înrăutățit considerabil. Începînd din 1937, s-a accentuat fenomenul mutării pedagogilor de naționalitate sorbă la școlile germane. La începutul anului școlar 1938 s-au sistat orele de limba sorbă. Din bibliotecile profesorilor și ale elevilor trebuiau să fie îndepărtate toate cărțile și publicațiile în limba sorbă. De asemenea, limba sorbă a fost scoasă și din majoritatea bisericilor. A fost interzisă folosirea limbii sorbe în public.¹⁵ După 1937, limba sorbă și-a pierdut funcția de mijloc de comunicare în multe regiuni din Lausitz, mai ales în rîndul tinerei generații.

2. Politica privind sorbii din Teritoriile de Ocupație Sovietică și RDG

Ce a însemnat pentru sorbi anul 1945?¹⁶ Înfrîngerea Germaniei național-socialiste și sfîrșitul celui de al II-lea război mondial au fost percepute de mulți sorbi drept șansa unui nou început. Ei au sperat schimbarea în bine a soartei poporului sorb și prin eliminarea acțiunilor de discriminare socială, politică și etnică. Din punct de vedere politic și ideologic, în Teritoriile de Ocupație Sovietică (TOS), situația din anii de după război — pînă în 1947 — a fost, într-adevăr, deschisă și transparentă.¹⁷ Astfel, sorbilor li se deschisese un spațiu mai larg de mișcare. Mai ales între 1945 și 1947, a existat o mișcare sorbă foarte activă care considera starea confuză, și în general slăbirea Germaniei de după război, o șansă pentru revendicarea unor drepturi cu caracter etnic, sistematic desconsiderate pînă la aceea dată. Pentru o scurtă perioadă, problematica sorbă avea să cîștige importanță internațională. Reprezentanții politici ai sorbilor au elaborat diferite modalități de rezolvare a problemelor etnice. Ne stau mărturie memoriile trimise multor șefi de stat sau conferințelor organizate după război. Vremurile erau prielnice pentru schimbări importante, dar nu toate planurile corespundeau cadrului politic real. Alternativele au variat de la integrarea Lausitzului ca teritoriu autonom în Republica Cehoslovacă pînă la făurirea unui stat independent al sorbilor. S-a materializat, însă, concepția cea mai realistă, adică rămînerea sorbilor în cadrul statului german, dar cu satisfacerea revendicărilor etnice, garantată prin lege.

Ce loc ocupa politica minoritară în Teritoriile de Ocupație Sovietică și pe urmă în RDG? În cercetarea istoriei RDG s-a afirmat faptul că, după 1945, în comparație cu secolul XIX și începutul secolului XX, s-a practicat o politică total diferită privind sorbii. Printr-o politică consecventă a naționalităților, conflictul germano-sorb putea fi dezamorsat. În RDG, sorbii ar fi avut pînă la urmă aceleași drepturi ca și populația germană, ceea ce s-ar fi aflat în contradicție cu politica de pînă atunci cu privire la sorbi, politică ce a fost marcată de asuprirea politică, socială, cultural-lingvistică și într-o anumită măsură rasială. Politica minoritară a avut, într-adevăr, o altă bază după 1945,

astfel, o comparație cu condițiile din secolul XIX și începutul secolului XX nu este, desigur, posibilă. O noutate o reprezenta egalitatea în fața legii și sprijinirea tendințelor de făurire a statului independent al sorbilor. Firește, politica privind populația sorbă nu a fost coerentă, ci mai degrabă una supusă diferitelor fluctuații.

2.1. Bazele protecției minorităților în perioada 1945-1951

Primele rezultate în protecția minorităților au fost obținute de sorbi imediat după 1945. În 1946 s-a înființat Institutul Pedagogic Sorb, prin intermediul căruia s-a rezolvat treptat criza de profesori de limba sorbă. În 1947 s-a acordat licență de funcționare unei tipografii și unei edituri sorbe. Împreună cu acestea s-a obținut și dreptul publicării unui ziar propriu. În plus, li s-a mai promis un imobil în Bautzen pentru construirea unei case vende.¹⁸

Scopul final al *Domowinei* — organizația etnicilor sorbi — era obținerea unei reglementări juridice a problemicii sorbilor. La data de 23 martie 1948 deputații tuturor fracțiunilor parlamentului landului Saxonia au votat în unanimitate Legea conservării drepturilor populației sorbe.¹⁹ Conform acestei legi populația sorbă trebuia să beneficieze de protecție juridică și ajutor din partea statului pentru păstrarea limbii, activităților culturale, precum și pentru dezvoltarea culturală. S-a accentuat necesitatea înființării școlilor primare și secundare cu limbă de predare sorbă. În instituții și administrația locală trebuia să se creeze posibilitatea folosirii limbii sorbe pe lângă cea germană. Astfel ar fi fost implicați și sorbi în administrația publică, proporțional cu numărul locuitorilor minoritari. Mai departe, oficialitățile și administrațiile aveau obligația promovării intereselor culturale ale sorbilor în toate privințele. Pentru sprijinirea vieții culturale ale sorbilor se impunea înființarea unui institut de cultură și educație populară cu sediul în Bautzen, subordonat Ministerului de Cultură Populară al Landului Saxonia. În ansamblu, Legea sorbilor a însemnat un progres semnificativ în obținerea egalității în drepturi. Prin Legea conservării drepturilor poporului sorb s-a creat cadrul legal pentru promovarea culturală a acestei populații.

Promulgarea Legii sorbilor a condus la o reorientare în rîndul funcționarilor mici și mijlocii din Partidul Unității Socialiste, ca și în cadrul instituțiilor dominate de PUS, care în trecut se opuseseră revendicărilor sorbilor.²⁰ Au urmat alte schimbări legislative hotărîtoare pentru reglementările privind minoritățile. Constituția RDG din 1949 a fost un succes pentru aspirațiile sorbe,²¹ pentru că ea garanta sorbilor — ca cetățeni cu drepturi egale — păstrarea și conservarea intereselor etnice. De asemenea, Constituția garanta dreptul la folosirea și cultivarea limbii materne și a culturii proprii. Articolul 11 prevedea: „Populația vorbitoare de alte limbi a Republicii va fi sprijinită prin lege și administrație în libera dezvoltare; nu va putea fi restricționată folosirea limbii materne în învățămînt, administrație și în fața organelor juridice.”²² Cu această prevedere s-a depășit Constituția Republicii de la Weimar din 1919, care prin articolul 113 era menită să prevină orice îngrădire în folosirea limbii materne de către populația sorbă.²³ Noutatea în istoria dreptului german reprezenta decizia de a sprijini minoritatea sorbă și alte minorități naționale. Cu doi ani după Legea sorbilor din landul Saxonia, la data de 12 septembrie 1950, s-a emis în Brandenburg o ordonanță guvernamentală, „prima ordonanță referitoare la sprijinirea populației sorbe” a cărei cuprins era asemănător legii saxone din 1948. Ea se baza nemijlocit pe articolul 11 al Constituției RDG, care garanta sprijinul statului pentru sorbi în activitatea lor culturală și folosirea neîngrădită a limbii materne. Tot ea a făcut posibilă introducerea educației bilingve pentru copii sorbi.²⁴

Pentru sorbi a fost de o importanță majoră constituirea unui sistem școlar minoritar. Anul 1945 a reprezentat un moment crucial pentru sistemul școlar german. Împreună cu deciziile socio-politice ale Germaniei de după război s-a ivit necesitatea restructurării sistemului educațional. La acest punct toate forțele de ocupație căzuseră de comun acord că sistemul educațional necesită o reformă radicală.²⁵

Sorbii au sperat, în mod concret, să obțină egalitatea în drepturi pentru limba și cultura lor și, în special, s-au așteptat la liberalizarea sistemului educațional. În centrul preocupărilor reprezentanților populației sorbe stătea predarea în școli a limbii sorbe. Și au reușit, într-adevăr, să obțină crearea cadrului juridic, în temeiul Ordonanței nr. 40 din 1 octombrie 1945 a Guvernământului Militar Sovietic din Germania²⁶, pentru predarea limbii sorbe în școli. Dar aplicarea în practică a acestor drepturi a fost foarte greoaie. În afară de acceptarea prin lege a predării limbii sorbe, n-au existat nici un fel de precizări din partea puterii ocupante, respectiv a conducerii landurilor. În consecință, în fiecare departament au existat reglementări și aplicări diferite. În circumscripțiile Bautzen și Kamenz numărul școlilor cu predarea limbii sorbe a crescut, iar în unele școli limba sorbă a devenit limba de predare. În circumscripția Hoyerswerda însă consiliul școlar a ordonat ca limba sorbă să fie tratată ca limbă străină. Dacă părinții doreau, copiii

puteau beneficia de ore de predare a limbii sorbe, dar în afara programului școlar și cu finanțarea participanților.²⁷ În circumscripția Weißwasser nu a existat deloc posibilitatea predării limbii sorbe, folosirea acesteia fiind interzisă în școli. Din partea populației sorbe însă a existat un interes profund pentru introducerea limbii sorbe în școli. Mai ales în teritoriile prusace ale fostei Lausitz de Sus au avut loc în această perioadă proteste susținute ale părinților, care nu au acceptat desconsiderarea limbii sorbe în școli.²⁸

Pe de altă parte, rezultatele sistemului școlar minoritar din partea saxonă a Lausitzului au fost extraordinare. Numărul școlarilor sorbi s-a aflat într-o creștere constantă. În anul 1950 au beneficiat de ore de limbă sorbă sau de predare integrală în limba sorbă 6.500-7.000 de școlari. De remarcat era numărul mare de copii germani care au participat la orele de limba sorbă — fără a fi constrinși prin vreo lege sau vreo presiune exterioară. În Lausitzul de Jos brandenburghez, limba sorbă nu a fost admisă oficial în școli decât după ordonanța guvernamentală din Brandenburg. Abia în 1954 s-a reușit consolidarea predării limbii sorbe în Lausitzul de Jos — și acest lucru cu ajutorul profesorilor din Lausitzul de Sus. Cauza întârzierii a fost situația etnică dificilă a sorbilor din această regiune.

Întotdeauna au existat intermitențe și pași înapoi în problematica sorbă. Din 1945 pînă la sfîrșitul anului 1948, reprezentanții sorbilor au colaborat relativ bine cu conducătorii Partidului Unității Socialiste. Acest lucru a stat la baza promulgării Legii sorbilor din 1948 pentru Landul Saxonia. Dar din 1949 acest dialog nu a mai fost continuat.²⁹ Mai mult, din partea unor reprezentanți ai statului și partidului au existat tendințe spre a limita activitatea sorbilor.

În conducerea Partidului Unității Socialiste din landul saxon au existat, în special, voci care s-au pronunțat împotriva Legii sorbilor.³⁰ Unii funcționari au pus sub semnul întrebării întreaga Lege a minorităților. Noul președinte al Landului, Ernst Lohagen — fost membru al PCG (Partidul Comunist German) — care l-a urmat în funcție pe Wilhelm Koenen, un adept al sorbilor — a declarat în toamna anului 1949 că „*PUS a făcut o greșeală cu Legea sorbilor, pe care el nu ar mai repeta-o în ziua de astăzi.*”³¹ După concepția lui Lohagen, sarcina partidului ar fi „*suținerea asimilării sorbilor, pentru că oricum în 50 de ani nimeni nu va mai vorbi limba sorbă.*”³² Scopul său principal referitor la politica sorbă consta în disciplinare, control și integrare ideologică. De acest lucru ținea și trezirea sentimentului naționalist. Referitor la strînsa legătură a mișcării tineretului sorb cu Republica Socialistă Cehă și Iugoslavia, partidul și-a făcut o cauză din împiedicarea unui eventual titoism și din prevenirea separatismului sorb.³³ O dispută între reprezentanții conducerii PUS din Saxonia și Domowina, în februarie 1950, a provocat — din cauza atitudinii anti-sorbe a „grupării Lohagen” — o mare deziluzie în rîndurile conducerii sorbe.

2.2 Lărgirea sprijinului cultural și lingvistic sorb, 1952-1957

După nesiguranța anilor 1949-1950/51³⁴, a avut loc o îmbunătățire în politica minoritară. Din partea Biroului Politic, de problematica sorbilor s-a ocupat Fred Oelßner, care era considerat, după îndepărtarea de la putere al lui Ackermann, „ideologul principal” al Partidului Unității Socialiste. Pînă în 1958 a făcut parte din Biroul Politic, între 1955-58 a fost vicepreședinte al Consiliului Ministerial al RDG, pentru ca apoi, în urma conflictului cu Ulbricht, să-și piardă toate funcțiile.³⁵ Sub Oelßner s-a schimbat hotărîtor poziția PUS-ului față de problematica sorbă. Oelßner dorea să transforme Lausitzul într-un teritoriu bilingv, aceasta fiind chiar deviza sa: „*Lausitzul va deveni bilingv.*”³⁶ Dar și conducerea Domowinei, care căuta să ducă tratative la cel mai înalt nivel, a contribuit la faptul că Biroul Politic a fost interesat de problematica sorbă.³⁷

În cadrul politicii minoritare, conducătorilor politici i-a revenit — și acest lucru era foarte clar — un rol de o importanță deosebită. După începerea procesului de centralizare a structurii statale a RDG în 1951-52, și odată cu desființarea landurilor ca organe de conducere politico-administrative, prin preluarea competențelor de ministerele RDG au ieșit la iveală toate ambiguitățile din învățămîntul minoritar. În directivele și planurile școlare din anul școlar 1951-52 nu s-a luat în considerare limba sorbă, lucru care a condus la conflicte organizatorice în școli.³⁸ Era necesară o soluție politică în acest domeniu. În urma unor intervenții din partea Domowinei și a unor înalți funcționari, în anul 1952 s-a emis Ordinul pentru reglementarea situației școlilor de pe teritoriile sorbe din Saxonia și Brandenburg. Această ordonanță a confirmat dreptul la predarea limbii sorbe în toate părțile Lausitzului, răspunderea organizării acesteia revenind organelor statului. Deoarece pînă în acel moment nu existaseră școli sorbe decât pe plan regional, s-a trecut la dezvoltarea educației bilingve pe tot teritoriul Lausitzului. Ordonanța prevedea obligativitatea participării copiilor sorbi la orele de limba sorbă. Pe de altă parte, conducerea școlilor era obligată să creeze posibilități de a învăța limba sorbă pentru cît mai mulți elevi germani. Acesta era considerat un lucru deosebit de

important în promovarea egalității în drepturi și a realizării unui teritoriu bilingv. Această ordonanță a reprezentat, înainte de toate, un important punct de cotitură în problema educațională.³⁹ Pe lângă extinderea învățământului sorb la începutul anilor '50, s-au luat măsuri pentru sprijinirea limbii și culturii sorbe. De primă importanță era în acest sens instituționalizarea vieții sorbe. Prin înființarea Institutului de Sorbistică la Universitatea din Leipzig și a Institutului pentru Cercetarea Poporului Sorb din Bautzen, sorbistica s-a dezvoltat în anii următori într-o ramură de știință profesionistă. În anul 1952 s-a întemeiat Ansamblul de Stat Sorb pentru Cultura Populară, iar Teatrul Popular Sorb a căpătat statutul unei instituții de stat. Pe lângă aceste măsuri, oferta publicațiilor în limba sorbă a fost lărgită. Cu sprijinul unor hotărâri ce urmau să apară la mijlocul anilor '50, limba sorbă — care nu fusese folosită pînă atunci decît în domeniul privat — a fost acceptată, pe lângă limba germană, ca mijloc de comunicare de aceeași valoare în toate domeniile publice și economice. Aceste măsuri de promovare a limbii sorbe și a bilingvismului au întregit Legea sorbilor și ordinele de aplicare ale acesteia de la începutul anilor '50. Au existat reglementări asupra folosirii limbii sorbe în domeniile poștei⁴⁰, transportului⁴¹, comerțului și justiției⁴², la fel ca și în întreprinderi și stațiile de mașini și tractoare ale Cooperativelor Agricole de Producție (CAP-urilor)⁴³.

După 1952 s-a înregistrat, înainte de toate, o consolidare a predării limbii sorbe. În cadrul unei prevederi de natură organizatorică a școlilor, au fost introduse treptat orele de limba sorbă pe mai tot teritoriul Lausitzului de Sus și de Jos. La mijlocul anilor '50 au participat peste 9.000 de elevi la orele de limba sorbă.

În pofida tuturor măsurilor și eforturilor din partea Domowinei și a Departamentului pentru problemele sorbilor al Ministerului de Interne, nu s-a reușit întemeierea bilingvismului în Lausitz. Hotărîtor a fost faptul că din partea germanilor nu s-a găsit înțelegere față de bilingvism, dar nici măcar din partea sorbilor care proveneau din regiuni cu populație mixtă. Cetățenii germani amenințau cu neparticiparea la alegeri în cazul în care buletinul de vot s-ar fi tipărit în două limbi.⁴⁴ O parte a germanilor a reacționat întotdeauna agresiv sau cu neînțelegere, ori de cîte ori limba sorbă era folosită în public. Adresele oficiale bilingve au fost aruncate în foc, țărani amenințau să nu se mai aboneze la ziarul **Lausitzer Rundschau**, pentru că în acesta din cînd în cînd apăreau și articole în limba sorbă. De regulă, sorbii nu au reacționat public la asemenea manifestări, respingînd chiar și unii dintre ei eforturile care aveau ca țintă bilingvismul, deoarece nu considerau limba sorbă egală cu limba germană.⁴⁵ Sentimentul de inferioritate a reieșit și din faptul că, la eliberarea noilor buletine de identitate din 1954, mulți sorbi au refuzat să treacă la rubrica „naționalitate” identitatea de sorb.⁴⁶ Doar rar au profitat de ocazie pentru a-și folosi limba maternă în public.

În ansamblu, promovarea bilingvismului a fost realizată doar cu jumătate de voință. După scurt timp, varianta sorbă a numelor angajaților în sediul consiliului departamentului Bautzen a fost eliminată de pe orice fel de inscripționări.⁴⁷ Autoritățile municipalităților s-au împotrivit deseori publicării informațiilor și în limba sorbă, în multe cazuri s-a omis și inscripționarea în două limbi.⁴⁸ Insuficienta toleranță a germanilor față de limba sorbă s-a manifestat cel mai vizibil în școlile cu predare în două limbi. În pofida cadrului legislativ și a dezvoltării accentuate a educației bilingve, orele de limba sorbă au constituit, de-a lungul celor 50 de ani, miezul conflictelor etnice.

Șansa de a ridica prestigiul limbii sorbe în regiune, respectiv introducerea ei în viața publică a fost scopul politicii duse de Oelßner. Perioada care i-a stat însă la dispoziție — circa 5-6 ani — a fost prea scurtă. După 1957 s-au făcut „corecturi” în politica privind sorbii, care au redus hotărîtor sprijinul acordat păstrării și dezvoltării culturii sorbe.

2.3. Schimbări în promovarea limbii și culturii sorbe după 1957

Sprijinul Partidului Unității Socialiste pentru promovarea limbii și culturii sorbe a fost promis de Oelßner încă o dată foarte clar la cel de-al IV-lea Congres al Domowinei în martie 1957.⁴⁹

În Departamentul pentru probleme de stat și justiție al Comitetului Central al PUS însă s-au auzit voci care cereau să se revină asupra reglementărilor privind promovarea limbii și culturii sorbe, în sensul reducerii ei și întăririi controlului ideologic. Din 1957 încoace s-a înrădăcinat — sub Klaus Sorgenicht, conducătorul Departamentului pentru probleme de stat și juridice — mai degrabă această tendință.⁵⁰ O comisie a acestui departament a făcut o examinare a stării de spirit în conducerea Domowinei, înaintea Congresului al IV-lea și a constatat următoarele: „*Noi considerăm starea de lucruri din conducerea și secretariatul Domowinei foarte serioasă. [...] În loc să se pună în față principiile și sarcinile socialismului, se consideră a fi cel mai important problematica limbii și a culturii, respectiv a educației, și de multe ori se ignoră sarcinile socialismului și luptei*

*împotriva imperialismului și militarismului Germaniei de Vest.*⁵¹ Această caracterizare arăta deja schimbarea intervenită în politica privind sorbii. PUS vedea în continuare drept sarcina Domowinei de a convinge și câștiga sorbii cauzei construirii socialismului, acest scop constituind de acum încolo o prioritate.

Schimbarea în politica sorbă arată o suprapunere echivalentă cu schimbările intervenite în politica RDG-ului la finele anilor '50. În 1957, mult discutata reformă a fost întreruptă definitiv *ad acta*. De la a XXX-a sesiune a Comitetului Central al PUS, care a avut loc la data de 30 ianuarie 1957, s-a proclamat aderarea RDG la „blocul socialist”, iar reformele de orice fel au fost respinse în întregime. După ce forțele dogmatice au reușit să se impună la o conferință mondială comunistă, în noiembrie 1957, iar revizionismul a fost declarat inamicul numărul unu, Ulbricht a putut să-și elimine rivalii, în special opoziția din partid grupată în jurul lui Schirdewann.⁵² La a XXXV-a ședință a Comitetului Central din februarie 1958, opoziția condusă de Schirdewann a fost definitiv înfrântă. Schirdewann și Wollweber au fost excluși din partid, iar Oelßner îndepărtat din Biroul Politic.⁵³

Anul 1958 a adus o schimbare hotărâtoare în politica privind problematica sorbă; s-au schimbat relațiile de forță a factorilor implicați. Când vicepreședintele Consiliului de Miniștri al RDG, Fred Oelßner și-a pierdut funcțiile în cadrul Biroului Politic, cu siguranță a fost îndepărtat cel mai important militant al politicii lingvistice și culturale concepute reparatorii.⁵⁴ Schimbarea situației nu s-a datorat însă exclusiv mutării de cadre. În cursul celei de a V-a sesiuni a partidului s-au schimbat condițiile de bază în care toate domeniile sociale — deci și promovarea culturii și limbii sorbe — au fost subordonate construirii socialismului. Această sesiune a fost menită să stabilească calea ce trebuia urmată în construirea socialismului. După ce în anii 1953-1956/57, prin diferite împrejurări, construirea socialismului a fost îngreunată, în anii următori acest lucru urma să fie din nou relansată.⁵⁵ Dar pentru schimbările negative în problematica sorbă au existat și alte motive. Comitetul Central era foarte bine informat despre evoluția politicii naționalităților. Cunoștea că diferitele măsuri luate de Fred Oelßner în privința promovării politicii culturale și lingvistice reparatorii nu au găsit înțelegere la locuitorii teritoriilor cu o populație mixtă. Nu s-a putut realiza, în special, folosirea limbii sorbe în birourile de relații cu publicul ale întreprinderilor și instituțiilor. Organele politice mici și medii au reacționat cu neînțelegere la promovarea limbii și culturii sorbe.

În conducerea filialei PUS din Cottbus nu se spunea altceva decât că „nici în Uniunea Sovietică nu se face atât de mult pentru minoritățile mici, ca la noi în RDG”.

Toate aceste fapte au condus la regândirea politicii sorbe a Departamentului pe probleme de stat și justiție al Comitetului Central al PUS. Într-o discuție din iulie 1958 s-a conturat pentru prima oară noua linie a politicii sorbe.⁵⁷ Cu ocazia acestei discuții, dintre responsabilul pentru problemele sorbilor al Comitetului Central, Erwin Juresch, urmașul *de facto* al lui Fred Oelßner, și funcționari sorbi, Juresch ceruse ca dezvoltarea socialistă să fie pusă pe primul plan. În acest context el a criticat exagerata pondere ce se dăduse limbii și culturii sorbe pînă atunci.⁵⁹ El a declarat că PUS-ul nu va mai acorda sprijin acestei politici reparatorii de limbă și cultură. S-a creat un nou slogan: „Lozinca »Lausitzul va deveni bilingv« este greșită. Ea produce confuzie, pentru că scopul trebuie să fie ca Lausitzul să devină socialist, iar socialismul crează cele mai bune condiții pentru garantarea drepturilor egale, sub cea mai înaltă formă a egalității naționale, adică cea socialistă.”⁶⁰

Efectele acestei schimbări de poziție față de limba și cultura sorbă s-au arătat cel mai elocvent în sistemul școlar minoritar. În ansamblu, prestigiul limbii sorbe a cunoscut o cădere simultană cu criticile aduse predării limbii sorbe. La sfîrșitul anilor '50 și la începutul anilor '60, părinții (mai ales germani) au protestat vehement împotriva orelor de limba sorbă și au cerut scoaterea lor. Aceste acțiuni au fost sprijinite de către directori, profesori și funcționari regionali. În consecință, numărul elevilor participanți la cursurile de limba sorbă a scăzut, iar în unele școli ele au fost chiar sistate. Problemele au atins punctul culminant în special în 1962-63. În 1964 s-a emis o ordonanță a cărei metodologie de aplicare a condus la o sciziune în politica școlară sorbă. Rezultatul a fost scăderea drastică a participării la orele de limba sorbă. Cu un număr de participanți de 2.800 la orele de limba sorbă la mijlocul anilor '60, acestea erau, în comparație cu anii '50, cu două treimi mai puțin; sistemul școlar sorb se afla la punctul minim. Din anul 1964, metodologia de aplicare a subminat prestigiul limbii sorbe. Domowinei i s-a interzis categoric să îndemne copiii să participe la orele de limba sorbă. Participarea la orele de limba sorbă, mai ales la sate, a devenit o povară crescîndă. Directorii unor școli au încercat — pe deoparte din motive organizatorice, pe de altă parte, din cauza disprețului față de limba sorbă — să o marginalizeze cît mai mult. Mai ales în școlile din circumscripțiile Hoyerswerda, Cottbus și Bautzen, cursurile de limba sorbă erau programate la o oră neconvenabilă, după-masă între 15-18, astfel încît unii dintre copii din localitățile învecinate care erau dependenți de autobuz, nu puteau lua parte la

ele.⁶¹ Elevii înșiși au resimțit orele în plus ca o pedeapsă și chiar împotriva voinței părinților, au renunțat la orele de limba sorbă. S-a întâmplat ca deseori copiii să absenteze de la orele de limba sorbă.⁶² În școli, copiii rîdeau de profesorii de limba sorbă, iar după apariția metodologiei de aplicare s-au pronunțat: „*Terminați cu orele de limba sorbă. Oricum ele vor fi lichidate.*”⁶³ Într-una din școli un elev a fost făcut trădător pentru că vroia să participe în continuare la orele de limba sorbă.⁶⁴ În unele departamente, inspectoratele școlare au dat dovadă de exces de zel, depășind chiar reglementările legale. Inspectoratul școlar din circumscripția Hoywerda a hotărît ca acei părinți care doresc participarea copiilor la orele de limba sorbă să formuleze această dorință în scris.⁶⁵

Extrem de nesigură era situația profesorilor de limba sorbă. Deseori au fost revoltați, speriați sau resemnați. O profesoară de limba sorbă de la școala superioară din Bautzen declara: „*Este ca și pe vremea fascismului. Statul cică sprijină limba și cultura sorbă, dar nu ne permite să popularizăm orele de limba sorbă în rîndul elevilor. Acesta este sfîrșitul pecetluit de stat al sorbimii.*”⁶⁶ Situația nu era, firește, ca pe vremea național-socialismului, dar, cu siguranță, la sfîrșitul anilor '50 și la începutul anilor '60 promovarea culturii și a limbii sorbe a cunoscut o decădere semnificativă.

Reprezentanții sorbilor au luat o poziție fermă împotriva metodologiei de aplicare în anii următori. Ei au reușit, într-adevăr, să obțină anumite succese în sistemul educațional. Aceasta s-a întâmplat în anul 1968, an în care s-a ajuns la un compromis prin a IV-a metodologie de aplicare. În virtutea acesteia i s-a permis Domowinei să acorde consultanță părinților și să popularizeze limba sorbă, împreună cu școlile și elevii. Prin această metodologie s-a reușit modificarea celor mai importante neajunsuri din anul 1964, cum ar fi, de exemplu, dreptul de a informa părinții asupra avantajelor și dezavantajelor orelor de limba sorbă. De la începutul anilor '70, au participat între 5.000-6.000 de elevi la orele de limba sorbă, ceea ce reprezenta aproape o dublare a cifrei de la emiterea celei de a VII-lea metodologii de aplicare.⁶⁷

Din cauza interzicerii oricărui contact cu organizațiile minoritare din Europa de Vest, Domowina nu a fost suficient de bine informată despre evoluția în politica minoritară din alte țări ale Europei de Vest și nici despre faptul că „progresul” în dreptul minoritar, cu care într-adevăr RDG se putea mîndri în anii '50, încetul cu încetul a fost consumat și pierdut.⁶⁸ După ce PUS și-a întărit poziția la mijlocul anilor '60 față de Domowina, aceasta s-a declarat la al VII-lea Congres din 1969, o „*organizație națională socialistă*”.⁶⁹ În acest fel și rezistența față de unele prevederi, inclusiv metodologia de aplicare a Legii învățămîntului, a fost înfrîntă, iar în politica naționalităților s-a instalat o duplicitate faptică. Pe de o parte, statul asigura formal condiții pentru folosirea limbii și culturii sorbe, acest lucru fiind confirmat și în Constituția din anul 1968. Pe de altă parte, tendințele de asimilare au crescut simțitor, fără să fi fost inițiate măsuri eficiente, constructive pentru contracararea acestora.

3. Situația sorbilor după 1989

În Republica Federală de astăzi, egalitatea în drepturi a sorbilor și sprijinul statului pentru menținerea limbii și culturii sorbe sînt garantate prin legislație. Situația sorbilor este reglementată printr-o sumedenie de ordonanțe emise la diferite nivele. În multe dintre cazuri, s-a apelat la structuri și instituții deja existente în RDG. Legea Fundamentală a RFG nu conține, în comparație cu Constituția din RDG, nici un articol despre protecția minorităților.⁷⁰

Educația în limba sorbă este foarte importantă pentru menținerea unei culturi și a limbii proprii. Asociația profesorilor militează pentru menținerea orelor de limba sorbă în zonele cu populație mixtă. În anul școlar 1989-90 au beneficiat de orele de limba sorbă sau au învățat toate materiile în această limbă 6.175 de elevi, însă după schimbările din 1989, numărul elevilor a scăzut considerabil. În 1991-92 s-a înregistrat cel mai mic număr de elevi, doar 4.000, pentru ca în anii următori să se instaleze o tendință oarecum pozitivă, în anul școlar 1993-94 participînd din nou 4.810 de elevi la orele de limba sorbă. În anul școlar 1997-98 s-a înregistrat un număr de 5.499 participanți. □

Documente

De o importanță majoră au fost condițiile politicii minoritare sub dictatură. Politica minoritară și-a pierdut credibilitatea în bună măsură deoarece era subordonată unei ideologii politice. Au existat instituții, pături sociale sau persoane care au refuzat să se implice și să ia poziție în mod oficial. Acest lucru a condus la o prelungire a oricăror tratative în această direcție, fapt care pînă la urmă a avut o influență negativă asupra etniei și a menținerii culturii și limbii sorbe. Sursele documentare reflectă înainte de toate relația dintre PUS - aparatul de stat - Domowina - biserici, dezvăluind o parte a mizeriei realității sociale într-o dictatură cu

aspirații totalitare. Pe de o parte, documentele dovedesc tendința PUS-ului din RDG de a se situa deasupra statului în conducerea întregii societăți; pe de altă parte, poate fi întrevăzut sfârșitul dominației sale.

Nr. 1.

Departamentul organizatoric al Comitetului Central al PUS

Extras din Raportul Nr. 35/57

Berlin, 7 decembrie 1957⁷¹

[...]

În circumscripția Bautzen, în grupurile Domowinei au loc în acest moment adunări electorale în care sînt analizate rezultatele celei de a III-a sesiuni a executivului și al XXXIII-lea plen. La cele mai multe adunări s-a demonstrat că dușmanul de clasă, ca și forțele reacționare ale bisericii, în special cea catolică, influențează populația sorbă.

Muncitorul Bauer Ziesch a afirmat că în adunarea de la Luttowitz o mare parte a membrilor Domowinei nu mai lucrează pentru că nu mai sînt de acord cu politica noastră. El a cerut lichidarea Stațiilor de Mașini și Tractoare și Cooperativelor Agricole de Producție și posibilitatea ca fiecare agricultor să-și poată procura instrumentele. El s-a referit la evoluția din Germania de Vest și a respins în acest context agricultura sovietică.

La adunarea de la Jessnitz pe lângă Wetrow, a existat o dispută aprinsă. Toată conducerea Domowinei s-a pronunțat împotriva celui de-al XXXIII-lea plen. La întrebarea de ce din această grupă s-au retras din anul 1957, 25 % din membri, Johann Ritscher a răspuns: „sînt chiar foarte puțini care au ieșit, vor fi și mai mulți deoarece conducătorii noștri sînt oameni fără suflet și se pronunță pentru Jugendweihe [sărbătoarea de majorat în RDG]”.

La această adunare s-a cerut retragerea în rezervă a generalului Krenz și a generalului Scholze, pentru că sînt „comuniști roșii și marxiști” și lucrează pentru Domowina doar pentru că primesc bani. Adunarea a cerut crearea unui Casino Catolic ca să salveze sorbii catolici”

[...]

Nr. 2.

Raport al Departamentului pentru problemele sorbilor referitor la pregătirea și decurgerea alegerilor pentru camera populară și a zilelor circumscripției din teritoriile bilingve Cottbus și Drezda Bautzen la data de 28 noiembrie 1958⁷²

[...]

4. Precum arată și tabelul de mai sus, cele mai proaste rezultate la alegeri s-au semnalat în regiunea catolică sorbă a circumscripției Kamenz. Acest lucru se poate explica prin influența negativă accentuată a bisericii asupra populației sorbe. Acest lucru se prezintă și în atitudinea negativă față de realizările socialismului și transformarea socialistă a agriculturii etc.

Aceste influențe negative ale bisericii au fost alimentate și de faptul că în circumscripția Kamenz procesiunea credincioșilor la Rosenthal a fost interzisă pe drumuri și străzi publice. Măsura a avut efect și în unele părți ale circumscripției Hoyerswerda (regiunea Wittichau) unde participarea la alegeri la data de 16.11.1958 a fost foarte anevoioasă în parcursul zilei, și unde doar după mobilizarea agitatorilor s-au obținut rezultate mai bune. În urma unui forum și a unor adunări s-a reușit destrămarea concepției că statul ar duce o luptă împotriva bisericii, totuși rezultatele alegerilor ne arată că, în această privință, în rîndurile populației din toate păturile sociale, există încă neclarități. Asta ar trebui să constituie un prilej pentru partide și organizațiile de masă și pentru organele statului, și, în special, pentru Domowina ca să-și întărească activitatea politico-ideologică din această regiune și să se găsească o formă mai bună de a intra în contact cu populația.

În alte comunități bilingve cu rezultate slabe la alegeri, problemele economice sînt hotărîtoare, ca și alte lucruri care apar și în județele cu populație germană (critici împotriva aparatului de stat, a Stațiilor de Mașini și Tractoare). Nu se poate spune că rezultatele precare ar fi urmare a unei politici minoritare de partid și de guvern.

[...]

NOTE

1. F. W. Remes, **Die Sorbenfrage 1918/19. Untersuchung einer gescheiterten Autonomiebewegung** (Problematica sorbilor 1918/19. Analiza unei mișcări nereușite de autonomie), Bautzen 1993, p. 13-16.

2. Vezi P. Kunze, **Kurze Geschichte der Sorben** (Mică istorie a sorbilor), Bautzen 1995, p. 66.

3. Mai mult despre acest subiect la W. Wippermann, *Sind die Sorben in der NS-Zeit aus „rassischen” Gründen verfolgt worden?* (Au fost, sau nu, sorbii urmăriți în perioada național-socialistă din motive „rasiste?”), în **Letopis** nr. 43 (1996) p. 32-38.

4. În cursul modernizării, dominanța limbii germane a fost din ce în ce mai mult simțită de sorbi. Preoții și profesorii au declarat limba sorbă ca o piedică a modernizării, ba chiar ca un semn de subdezvoltare culturală și spirituală în sine. Mulți sorbi au început să se îndoiască de legitimitatea națiunii lor. S-au pronunțat în public împotriva poporului lor și a limbii materne. Vezi. H. Zwahr, *Sprache und Kommunikation innerhalb eines Mikrokosmos. Sechs Befunde zum deutsch-sorbischen Kulturkontext* (Limbă și comunicare într-un microcosmos. Șase constatări ale contextului cultural germano-sorb în limbă și comunicare în context cultural), în: **Sprache und Kommunikation im Kulturkontext. Beiträge zum Ehrenkolloquium aus Anlaß des 60. Geburtstages von Gotthard Lerchner** (Studii la colochviul de onoare cu ocazia celei de-a 60-a aniversare a zilei de naștere al lui Gotthard Lerchner), editat de V. Hertel, I. Bartz, R. Metzler, B. Uhlig, Frankfurt am Main, 1996, p. 143-149.

5. La recensământul din anul 1880, 166.000 persoane s-au declarat de naționalitate sorbă în zona Lausitz.
6. Vezi L. Elle, *Zur Entwicklung des sorbischen Schulwesens in der DDR* (Dezvoltarea învățământului sorb din RDG), în **Beiträge aus dem Fachbereich Pädagogik der Universität der Bundeswehr Hamburg** (Studii din domeniul pedagogiei al Universității Armatei Federale din Hamburg), editat de L. R. Reuter, G. Strunk, Hamburg, 1993, p. 4.
7. În cadrul Lausitzului prusac au existat la fel diferențe considerabile în politica privind sorbii. Instanțele au tratat problematica sorbilor în circumscripția Cottbus sau în celelalte părți al Lausitzului de Jos sau în Lausitzul de Sus, prusac, în mod diferit. Vezi între altele P. Kunze, **Sorben/Wenden in der Niederlausitz** (Sorbii/Venzii în Lausitzul de Jos), Bautzen 1996.
8. Vezi H. Zwahr, **Bauernwiderstand und sorbische Volksbewegung in der Oberlausitz, 1900-1918** (Rezistența țărănească și mișcarea populară sorbă în Lausitzul de Sus, 1900-1918), Bautzen, 1966, p. 30.
9. De exemplu un profesor primea 10 mărci „recompensă” pentru fiecare copil care a intrat ca sorb în școală, dar a fost confirmat în limba germană. Vezi. K. Bott-Bodenhausen, *Sprachverfolgung in der NS-Zeit. Sorbische Zeugen berichten* (Prigonirea limbii în perioada național-socialistă. Martori sorbi relatează) în **Letopis** nr. 44 (1997), ediție specială, p. 28.
10. Vezi H. Zwahr, op. cit., p. 36.
11. **Reichsgesetzblatt** (Monitorul Imperial), anul 1919, nr. 152, p. 405.
12. *Lege provizorie pentru învățământul popular*, în **Monitorul Oficial al Landului Saxonia**, 1919, nr. 15, p. 171.
13. Ibidem, p. 172.
14. În multe școli ai circumscripției Bautzen și Kamenz nu s-a putut renunța la folosirea limbii sorbe, deoarece cei mai mulți dintre copiii au fost școlarizați fără, sau cu cunoștințe minime de limba germană.
15. Vezi. M. Kasper, **Geschichte der Sorben von 1917 bis 1945** (Istoria sorbilor de la 1917 până la 1945), vol. 3, Bautzen, 1976, p. 176.
16. În 1945 numărul sorbilor depășea 100.000.
17. Teza unei perioade mai deschise după război este recunoscută în toată istoriografia TOS/RDG. Vezi D. Wierling, **Is there an East German Identity? Aspects of a Social History of the Soviet Union Zone / German Democratic Republic**, în **Tel Aviver Jahrbuch für deutsche Geschichte** nr. 19 (1990), p. 193-207, în special p. 195-197; **Das gespaltene Land. Leben in Deutschland 1945-1990. Texte und Dokumente zur Sozialgeschichte**, edit. de Ch. Kleßman, G. Wagner, München 1993; J. Kocka, *Ein deutscher Sonderweg. Überlegungen zur Sozialgeschichte der DDR*, în **Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung, Das Parlament**, B 40/94, 7. Oktober 1994, p. 34-45.
18. **SKA**, D II 1.6. A, Bl. 140, 160. Vechea casă a venzilor a fost distrusă în ultimele săptămâni ale războiului.
19. Vezi. K. J. Schiller, **Die Sorben in der antifaschistisch-demokratischen Umwälzung 1945-1949**, Bautzen 1976, p. 141.
20. **SKA**, D II 1.7 C, BL. 86; Ibidem, D II 3.5 D, BL. 39.
21. La început nu a fost prevăzută nici o reglementare constituțională a populației negermane, sorbii au reușit totuși până la urmă să includă un articol în constituție referitor la protecția minorităților naționale.
22. **Nowa Doba** nr. 117, 8.10.1949
23. Vezi M. Kasper, op. cit., p. 40.
24. K. J. Schiller, M. Thiemann, **Geschichte der Sorben von 1945 bis zur Gegenwart** (Istoria sorbilor de la 1917 până la 1945), vol. 4, Bautzen, 1979, p. 109.
25. Mai mult la G. Geißler, *Schule: streng vertraulich! — Die Volksbildung der DDR în Dokumenten*, ed. de G. Geißler, F. Blask, T. Scholze, Berlin, 1996, p. 17.
26. *Ordinul nr. 40 al Administrației Militare Sovietice*, publicat în P. Wandel, **Demokratisierung der Schule**, Berlin, Leipzig, 1946, p. 10.
27. **SKA**, D II 6.1. A (I), Bl. 33.
28. Ibidem, Bl. 34.
29. Vezi. L. Elle, P. Schurmann, *Domowina und SED 1947 bis 1950 — eine Dokumentation*, în **Letopis** nr. 40 (1993) 2, p. 49-68.
30. H. Kosel, **Die Sorbenpolitik der SED, der CDU und der LDPD in Sachsen von 1945 bis 1949**, Lucrare de doctorat, Berlin, 1994, p. 79.
31. Ibidem. În politica privind sorbii, acest lucru ne-a arătat și evoluția din anii '50-'60; rolul personalităților a fost hotărâtor. În problematica sorbă punerea accentelor negative sau pro-sorbe depindea întotdeauna de faptul dacă persoana care decidea era pro-sorb sau anti-sorb.
32. Citat după H. Kosel, op. cit., p. 79.
33. Vezi Elle, Schurmann, op. cit., p. 52.
34. La început politica conducerii față de minoritatea sorbă nu a fost consecventă. Nu a existat o continuitate a discuțiilor la cel mai înalt nivel între Domowina și PUS. Acest lucru a avut o influență negativă asupra reglementărilor minoritare, deoarece organismele mici și mijlocii, prin atitudinile lor, au încetinit aplicarea ordonanțelor.
35. Vezi. H. Weber, **Geschichte der DDR**, München, 1985, p. 199.
36. Fred Oelßner, **Sorben und Deutsche haben die gleichen Interessen**. Discurs la cel de-al III-lea Congres al Domowinei la 28 martie 1955 în Bautzen, Bautzen 1955, p. 21.
37. Vezi. Elle, Schurmann, op. cit., p. 55.

38. L. Elle, *Zur Entwicklung des sorbischen Schulwesens in der DDR*, în **Beiträge aus dem Fachbereich Pädagogik der Universität der Bundeswehr Hamburg**, edit. de R. Reuter, G. Strunk, Hamburg, 1993, p. 10.
39. L. Elle, op. cit., p. 11.
40. **SAPMO-BArch**, IV 2/13/380, *Înștiințare în CC al PUS din 16.06.1955 despre folosirea limbii sorbe la poștă*.
41. Ibidem. *Înștiințare în CC al PUS din 16.06.1955 despre înscripționarea în două limbi în gări*.
42. Ibidem, NL 215/59, Bl. 327.
43. Ibidem. IV 2/13/380, *Dispoziții despre sarcinile aparatului de stat pentru păstrarea drepturilor populației sorbe*, nedatat. [1955]
44. **SAPMO-BArch** IV/2/13/382/, *Înștiințare în CC al PUS din 31.05.1957. către Departamentul pentru probleme de stat și justiție despre dificultăți la alegeri în teritoriile bilingve ale Lausitzului*.
45. Ibidem.
46. Ibidem, IV 2/13/382, *Scrisoare lui B. Nowak din mai/iunie către Fred Oelßner cu o copie către Walter Ulbricht și Poziția CC Dep. Organe de stat referitor la expunerea lui Nowak*. Document preluat din: L. Elle, **Sprachenpolitik in der Lausitz. Eine Dokumentation 1949 bis 1989**, Bautzen, 1995, p. 115.
47. Marea majoritate a populației (germană și sorbă) nu s-a străduit să accepte folosirea limbii sorbe în public. Acest uz nici nu era de închipuit pentru mulți, dar în evoluția sa istorică, mai ales înainte de 1945, pur și simplu s-a ris de ideea folosirii limbii sorbe în public, apărînd comentarii de genul: „se va pretinde de la noi ca la poștă să vorbim limba sorbă”. Vezi. **AAD**, 1.1.7. Wosobinski referent, fără semnătură, *Kulturfragen bei der sorbischen nationalen Minderheit 1955/56*, nedatat.
48. **SAPMO-BArch**, IV 2/13/380, *Raport al Dep. Organe de stat al PUS, circumscripția Drezda despre munca cu cadrele sorbe către Dep. Organe de stat din CC al PUS din 30 noiembrie 1955*.
49. Vezi *Discursul vicepreședintelui Consiliului de Miniștri și al membrului Biroului Politic al CC al PUS, Prof. Fred Oelßner*, în **AI IV-lea Congres al Domowinei, Protocol**, Bautzen, 1957, p. 52.
50. Vezi Elle, op. cit., p. 18.
51. **SAPMO-BArch**, IV 2/13/382, *Entwurf einer Stellungnahme der Abteilung staatliche Organe im ZK der SED vom Februar 1957 zur Lage im Bundesvorstand der Domowina und seinem Sekretariat und Einschätzung des Entschließungsentwurfs für den IV. Bundeskongress*.
52. A XXXIII-a sesiune a CC în octombrie 1957 a semnalizat deja lichidarea adversarilor politici. Prima victimă a fost Fritz Selbmann. Simpatizantul Schirdewann, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și-a pierdut poziția.
53. Membrii PUS au condamnat gruparea Schirdewann, fără să cunoască concepția sa politică și fără să fi avut cunoștință de confruntările derulate în spatele culiselor. O circulară a CC a condamnat „politica oportunistă a fracțiunii Schirdewann, Wollweber și alții”. În același timp mulți dintre funcționari au fost acuzați și condamnați. Așa au fost demascate „atitudini oportuniste” în politica educațională și culturală. Pentru acest lucru a fost făcut responsabil Paul Wendel, care și-a pierdut funcția de secretar al CC. „Manifestările revizioniste” în sindicate au fost la fel criticate. Din martie pînă în iunie 1958 au fost peste tot schimbați, prin realegeri, funcționarii care nu s-au supus; aproape o treime a înalților funcționari din PUS. Mai mult la Weber, op. cit, p. 293.
54. Schimbarea personalului a jucat un rol extrem de important în problemele sorbilor. Cu toate că au existat și mai înainte sincope în politica sorbă, schimbările într-adevăr negative s-au petrecut după îndepărtarea lui Oelßner. Nu se poate spune că urmașii lui Oelßner ar fi nutrit neapărat sentimente de ură împotriva sorbilor, totuși au influențat negativ, înainte de toate, politica lingvistică, după cum vom arăta mai jos. Un posibil răspuns la schimbarea politicii sorbe ar fi faptul că toată activitatea celor „disgrațiați” a fost pusă sub semnul întrebării. Prin urmare este posibil ca atitudinea prosorbă a lui Oelßner să fi fost considerată o greșeală care trebuia corectată. Dar în documente nu avem nici o dovadă a acestei ipoteze.
55. Vezi Weber, op. cit., p. 295.
56. **SAPMO-BArch**, IV 2/13/382, *Bericht über die Aussprache der Bezirksleitung Cottbus mit den Genossen der Domowina am 18.11.1957*.
57. Ibidem, IV 2/13/382, *Bericht des Mitarbeiters der Abteilung Staats-und Rechtsfragen im ZK, Erwin Juresch, über eine Parteileitungssitzung in der HA Sorbenfragen beim MdI in Bautzen im Juni 1958*.
58. O privire la situația politică a lui Erwin Juresch ne arată că sorbii au pierdut din prestigiul lor. Jurisch a fost doar membru al CC al partidului, fără funcții înalte. Fred Oelßner, ca vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și membru al Biroului Politic, a pus în discuție problema sorbilor în cercurile cele mai înalte. Unii politicieni de elită, printre care și Ulbricht, au fost vizibil deranjați de dezbateră a unei probleme secundare. De aceea, de acum încolo doar colaboratorii aflați la un nivel inferior au putut să discute această problemă.
59. **SAPMO-BArch**, *Einschätzung der Parteioorganisation bei der HA Sorbenfragen des MdI in Bautzen vom 19 Juli 1958*.
60. Ibidem, IV 2/13/384, *Disposition für den Diskussionsbeitrag auf der Staatsfunktionärs-Konferenz in Babelsberg, HA Sorbenfragen, Bautzen 14.02.1959*. HA Sorbenfragen, Bautzen 14.02.1959.
61. Ibidem. DY 30/IV/A2/13/132, *Bericht der HA Sorbenfragen über Untersuchung verschiedener Schulen im Bezirk Cottbus in den Kreisen Hoyerswerda, Weißwasser und Calu in Zusammenhang mit der Erfüllung der /DB Vom 12-15 .10 und 21.10.1964*.
62. Ibidem. *Bericht einer Kommission der HA Sorbenfragen über durchgeführte Kontrollen in den Kreisen Cottbus-Land und Hoyerswerda*, nedatat, [noiembrie 1964].

63. Ibidem, *Informationsbericht der SED-Kreisleitung Bautzen über die neue Bildungskonzeption und die 7. DB vom 18.6.1964.*

64. Ibidem.

65. Vezi Predzenak, 30.4.1993, 30.4.1993.

66. Ibidem.

67. **SAPMO-BArch**, DY 30/IV/A2/13/132, *Bericht der HA Sorbenfragen über Untersuchung verschiedener Schulen im Bezirk Cottbus in den Kreisen Hoyerswerda, Weißwasser und Calau in Zusammenhang mit der Erfüllung der /.DB vom 12.-15.19 und 211.10.1964.*

68. Vezi Elle, op. cit., p. 24.

69. *Rechenschaftsbericht des Bundesvorstandes der Domowina an den VII. Bundeskongreß*, în **VII. Bundeskongreß der Domowina, Protokoll**, Bautzen 1969, p. 11.

70. Vezi T. Pastor, **Die rechtliche Stellung der Sorben in Deutschland**, Bautzen 1997, p. 217-221.

71. **SAPMO BArch**, IV 2/13/382.

72. Sächs. HSt-Arch Bautzen, Sorbenfragen 0841.

Traducere de László Kacsó

*

Edmund PECH (n. 1965), absolvent al *Freien Universität din Berlin* în 1998, este istoric la *Institutul Sorb din Bautzen*. Specialist în politica RDG-ului față de sorbi și în domeniul învățămîntului sorb din Germania în perioada 1918-1989.

Edmund PECH, *Die Sorben in Deutschland — Brüche und Kontinuitäten der Minderheitenpolitik nach 1945.*